

ÚLOHA FRANKOVÉ OBLASTI VE FRANCOUZSKÉ STRATEGII VŮČI ROZVOJOVÝM ZEMÍM

Rochdi Goulli

Ve francouzské zahraniční politice zaujímá vztah a postoj k rozvojovým zemím přední místo. Je známo, že francouzská koncepce zahraniční politiky vychází z nevyhnutelnosti střetnutí mezi tzv. bohatými a chudými zeměmi a považuje za své poslání přispět ke zmírnění rozporů mezi nimi. Při formování této koncepce se Francie opírá o zkušenosti, které získala jako koloniální velmoc a o dnešní praktické působení v rámci frankové oblasti. Tento postoj vyplývá z pokusů o obnovení tzv. univerzální úlohy Francie. Není tedy náhodou, že Francie stále vystupuje jako zastánce rozvojových zemí, snaží se formulovat nový postoj k nim a pokouší se vnutit ho ostatním členským zemím EHS. Nejmarkatněji se to projevilo na Konferenci OSN o obchodu a rozvoji a ve francouzských návrzích na reorganizaci světového trhu zemědělských produktů a nedávno na konferenci Mezinárodního měnového fondu.

Nové vztahy Francie k rozvojovým zemím vystupují nejkoncentrovaněji ve vztazích k bývalým koloniím. Přes 70 % veškeré pomoci Francie rozvojovým zemím a přibližně stejný díl zahraničního obchodu směřuje do bývalých kolonií. Tyto nové vztahy se mohly objektivizovat jedině na základě existujícího mechanismu hospodářské závislosti v rámci frankové oblasti. Ukázalo se, že proces dekolonizace, který pro bývalou metropoli znamenal konec uzavřenosti a autarkního vývoje a pro kolonii nabytí formální politické suverenity, neodpoutal bývalé kolonie z ekonomické ani politické závislosti na světovém kapitalismu. To pocítila každá země, která konkrétními činy projevila snahu distancovat se od Francie. Octla se v nepřekonatelných ekonomických nesnázích vyplývajících z nemožnosti prosadit se v kapitalistické dělbě práce a zároveň z nemožnosti obejít se bez ní, tj. z neudržitelnosti autarkního vývoje. Od počátku šedesátých let lze pozorovat snahu těchto zemí po obnovení základních vztahů frankové oblasti. Proč dochází k tomuto obnovení a proč obě strany projevují eminentní zájem na udržení vzájemných hospodářských a politických vztahů? Je to zřejmě proto, že obě strany mají z těchto vztahů výhody, i když na straně Francie jsou to výhody větší. Spleť hospodářských vztahů závislosti, kulturní a ideologické vlivy jsou dostatečně silné a komplexní, aby udržely bývalé kolonie ve sféře vlivu Francie a pro Francii je tento zvláštní mechanismus lacinější než vydržování dřívější koloniální správy a koloniálního státu.

Celý mechanismus frankové oblasti se opírá o trojjediný systém:

1. o měnovou soustavu frankové oblasti,
2. o zvláštní celní a cenový systém frankové oblasti,
3. o francouzskou kapitálovou základnu v těchto zemích.

Podívejme se nyní, jak se působení těchto tří komponentů, které tvoří to, co nazýváme frankovou oblastí, odráží v ekonomice Francie.

Měnová soustava frankové oblasti ve svých základních rysech odpovídá systému peněžních vztahů, který se vyvinul v době koloniálního panství. Avšak dnes lze v tomto systému odlišit dvě měnové soustavy:

1. Tzv. soustavu operativních účtů, který platí pro 13 afrických států a Malgašskou republiku. Podle této soustavy Francouzská státní banka uzavírá finanční dohody s jednotlivými zeměmi nebo se skupinami zemí, otvírá pro tyto země operativní účet a kapitálově se účastní ve správní radě emisního institutu. Měnová jednotka těchto institutů je zaručena Francií a je závislá na francouzském franku. Tato soustava dále zaručuje neomezenou konvertibilitu měn uvnitř celé frankové oblasti. Všechny finanční operace a zahraničně obchodní platby těchto zemí s cizinou se mohou provádět jen na Ústředním pařížském měnovém trhu.

2. Soustava tzv. autonomních emisních institutů platí v současné době v Alžírsku, Tunisku, Mali atd., tj. ve státech, které chtějí za každou cenu pokračovat v procesu dekolonizace. V těchto bankovních institutech nemá Francie kapitálovou účast a je s nimi vázána pouze finančními a technickými dohodami. Nicméně parita měn těchto zemí je určena vztahem k franku a rezervy emisní banky jsou částečně ve francích. Pro francouzské státní příslušníky a francouzské společnosti podnikající v těchto zemích mohou konvertibilita a převod kapitálu, v podstatě neomezené, podléhat určitým omezením, nebo být upraveny bilaterálními smlouvami.

Celý tento komplex finančních a měnových svazků frankové oblasti je základem prohlubování finančních a obchodních styků a umožňuje zemím frankové oblasti, aby co nejvíce obchodovaly s Francií. Avšak i z jiného hlediska má nespornou úlohu v rozvoji francouzské ekonomiky. Tento systém totiž umožňuje Francii:

1. ušetřit co nejvíce deviz dovozem větší části surovin a tropických produktů z frankové oblasti (Francie dováží například více než jednu třetinu ropy a více než 40 % zemědělských produktů z této oblasti),

2. disponovat více méně přímo devizovým přínosem států frankové oblasti (například za rok 1935 se tyto státy „zřekly“ ve prospěch Francie deviz za 1 234 milionů franků, viz tabulka I.),

3. kontrolovat a ovlivňovat více méně přímo finanční, investiční a úvěrovou politiku těchto zemí,

4. kontrolovat zahraniční obchod frankové oblasti s třetími zeměmi.

Tabulka I.

Význam devizového přínosu frankové oblasti pro Francii.

	v miliónech FF			
	1962	1963	1964	1965
1. Celkový roční devizový přínos	3 563	4 794	6 027	3 950
2. Z toho z frankové oblasti	444	505	1 415	1 234
v %	13 %	9,13 %	18,3 %	32,5 %
3. Definitivní roční saldo	+ 296	+ 3 558	+ 5 523	+ 3 080

Pramen: *Études et Conjoncture* 1966, č. 6.

I když nelze přesně vyčíslit úsporu cizích deviz, kterou umožňuje nákup surovin a tropických produktů ve frankové oblasti, je třeba si uvědomit, že podíl této oblasti na celkové roční částce deviz získaných Francií se pohy-

buje mezi 10—20 % a má tendenci se dále zvětšovat. Je to dáno tím, že jednak při existenci EHS se velká část finančních prostředků poskytovaných Evropským rozvojovým fondem (FED) vrací zpět Francií formou nákupu zboží a objednávek projektů a zařízení u francouzských společností, jednak devizy z aktivní obchodní bilance s dolarovou nebo šterlinkovou oblastí jsou měněny za francouzské franky, a tím jako rezervní měna přispívají ke zvýšení hladiny oběhiva v těchto zemích.

Kromě měnového systému frankové oblasti existuje mezi Francií a jejími bývalými africkými koloniemi zvláštní systém cen, zaručující vzájemný odbyt zboží. Tyto ceny jsou pro jednotlivé produkty vždy vyšší než ceny světové a rozdíl mezi cenou světovou a obchodní cenou frankové oblasti se nazývá *nadcena* (surprix). Nadceny jsou obecnou charakteristikou zahraničního obchodu ve frankové oblasti. Původně měly zaručovat francouzským produktům odbyt, s nímž by jinak měly obtíže vzhledem k nižší produktivitě francouzského průmyslu. Avšak to je jen jedna stránka věci. Tento systém je na druhé straně pokládán za pokus o organizaci a stabilizaci některých trhů v rámci frankové oblasti a měl zabránit tradičním výkyvům světového trhu. Proto se Francie, s podporou některých bývalých kolonií, snaží prosadit podobné formy organizace obchodu s rozvojovými zeměmi v rámci GATT nebo OSN.

Tento systém nadcen je velmi účinný, protože každý pokus o africký vývoz do třetích zemí končí znehodnocením těchto vývozů v důsledku toho, že světové ceny jsou nižší. Například Guinea, která se chtěla radikálně zbavit francouzské nadvlády a vést nezávislou hospodářskou politiku, narazila na nepřekonatelné obtíže ve své platební bilanci, protože na jedné straně se vývoz jejích zemědělských produktů střetával na mezinárodních trzích s urputnou konkurencí a byl značně znehodnocen a na druhé straně se její ekonomika a její technické vybavení neobešly bez francouzského dovozu.

Mimo tyto nadceny je třeba ještě upozornit na *monopolní postavení Francie v lodní dopravě a jejím pojištění*.

Existence tohoto zvláštního systému cen vyplývá hlavně z podstaty celních vztahů mezi Francií a bývalými africkými koloniemi. Celní politika je určena v dohodách mezi Francií a africkými zeměmi a tyto dohody jsou, s určitými obměnami, založeny na principu vzájemného a bezpodmínečného preferenčního systému. To znamená, že zboží obíhá mezi partnery volně a s nižšími cly než zboží z třetích zemí. Toto pravidlo má určité výjimky založené na „nutnosti rozvoje“ nebo „ochraně místního průmyslu“. Ale každé rozšíření nebo změna seznamu výjimek mohou být provedeny jen ve Smíšené paritní komisi (Commission Mixte Paritaire), určené ve smlouvě o spolupráci. Každé podepsání obchodní dohody s třetí zemí vyžaduje „předběžné konzultace“ s Francií a Smíšené komise stanoví program dovozu ze zemí, které nejsou ve frankové oblasti a jeho celkovou výši podle devizové dotace francouzských úřadů.

Rozšíření preferenčních odbytišť na trh Šesti by mohlo mít za následek diverzifikaci dodavatelů průmyslových výrobků, a tím snížení francouzských nadcen. Jestliže od roku 1959 do roku 1962 vývozy afrických zemí do Francie stouply o 13 % a do ostatních zemí EHS o 52 %, pak dovozy z těchto oblastí

stoupily o 26 % a 49 %. Podíl ostatních evropských zemí mimo Francii je tak nízký, že nehrožuje *francouzský monopol obchodu s africkými přidruženými zeměmi*. Při současné struktuře obchodu a financí těchto zemí se konkurence členů EHS neprojevuje pro Francii jako nebezpečí.

Přidružení afrických zemí ke Společnému trhu prospívá hlavně francouzskému státně monopolnímu kapitalismu. Například do 31. prosince 1963 bylo francouzským podnikům a podnikům přidružených zemí (z nichž devět desetin je ovládáno francouzským kapitálem) zadáno 70 % prací financovaných FED a obdržely 61 % dodávek, zatímco západnímu Německu, které se účastní financování FED stejným dílem jako Francie, bylo zadáno 20,8 % prací a obdrželo 22,6 % dodávek. Země frankové oblasti neztratily na významu v celkovém zahraničním obchodu Francie s rozvojovými zeměmi. V celkovém vývozu Francie k rozvojovým zemím připadá na frankovou oblast průměrně 60 %.

Tabulka II.

Podíl frankové oblasti ve francouzském zahraničním obchodě s rozvojovými zeměmi

	Dovoz	Vývoz
1959	53	74
1960	56	73
1961	60	71
1962	60	67
1963	56	67
1965	50	69

Pramen: *Statistiques et Études Financières*, č. 190—196, 1966; č. 240, 1967.

Zkoumáme-li zblízka vývoj a fyzickou strukturu obchodu mezi Francií a těmito státy, můžeme konstatovat: za prvé, že africké země poskytují rostoucí a stále rozličnější množství surovin (viz tabulka III.), a že hodnotový pokles jejich vývozu lze přičítat jedině stálému poklesu cen surovin; za druhé, že pokles francouzského vývozu do Afriky je způsoben změnami struktury a směru afrického dovozu, vyvolanými procesem dekolonizace; za třetí, že celkový objem francouzského obchodu stoupal mnohem rychleji než obchod s frankovou oblastí.¹⁾ Nicméně tato oblast absorbuje stále ještě více než 22 % výrobních prostředků a 31 % spotřebních předmětů vyvážených z Francie.

¹⁾ To je dáno již tím, že celková spotřeba vyspělých kapitalistických zemí v době trvalé konjunktury rychle stoupla, zatímco v rozvojových zemích nebyl proces dekolonizace s to zastavit proces degradace životních podmínek, a proto nevyvolal tzv. kumulativní proces rozvoje v Myrdalově smyslu.

Tabulka III.

Struktura francouzského dovozu z rozvojových zemí.

	1958				1964			
	Podíl na celkovém dovozu z rozvojových zemí	Franková oblast	Ostatní rozvojové země	Průmyslové země (1)	Podíl na celkovém dovozu z rozvojových zemí	Franková oblast	Ostatní rozvojové země	Průmyslové země (1)
	v % z hodnoty	v tisících t			v % z hodnoty	v tisících t		
Surová nafta	23,7	813	27 373	237	31,9	17 897	31 182	96
Víno	12,8	1477	53	456	7,3	1 143	15	14
Zelená káva	6,7	148	40	—	6,6	161	69	—
Bavlna								
surová	7,6	49	212	28	4,1	47	138	93
Agrumy	2,8	443	97	127	4,0	437	337	150
Olejniny	2,8	140	39	43	3,2	198	71	139
Cukr	2,5	322	136	3	2,7	380	51	31
Dřevo	1,4	649	4	44	2,7	1 058	72	22
Banány	3,1	350	1	—	2,4	295	56	—
Přírodní kaučuk	3,0	70	74	—	2,3	3	327	—
Surová měď	1,3	5	53	174	2,3	—	98	161
Surové fosfáty	1,0	1836	—	—	1,2	2 384	—	—
Kakao	2,3	51	8	8	1,0	54	3	17

¹⁾ Údaje v tomto sloupci jsou uvedeny pro srovnání, aby bylo možno zhodnotit konkurenční úlohu průmyslových zemí ve francouzském dovozu.

Pramen: *Problèmes Économiques*, č. 953, 1966, str. 6.

Tabulka IV.

Vývoj francouzského obchodu s frankovou oblastí v %

Rok	Francouzský vývoz	Francouzský dovoz
1900 — 1909	12	10
1920 — 1929	15	11
1937	27	26
1950	36	26
1962	20	21
1963	19	18
1964	17,4	16,4
1966	15,6	14,8

Prameny: *L'Économie de l'Union Française d'Outre-Mer*, Paříž 1952; *Stattistiques et Études Financières; Études et Conjoncture*, 1965—1967.

Měnový systém i zvláštní obchodní a celní vztahy se udržují díky existenci francouzské kapitálové základny v těchto zemích. I když je nesmírně obtížné vymezit význam francouzského kapitálu v zemích frankové oblasti, lze si o tom učinit představu pomocí některých údajů.

Zkoumáním původu investičních prostředků pro technické vybavení bývalých afrických kolonií zjistíme, že africké státy se účastní těchto investic asi 20 % podílem, Francie asi polovinou, a že účast mezinárodních organizací stále rychleji stoupá.

Tabulka V.

Investice v zemích Afro-malgašské unie podle zdrojů

	1959		1961		1962		1964	
	milióny FF	%	milióny FF	%	milióny FF	%	milióny FF	%
1. Místní státní zdroje	175	18,3	240	20	320	21,9	245	17,1
2. Státní prostředky Francie	761	79,5	781	65	742	50,9	779	54,5
3. Mezinárodní organizace (FED a BIRD)	21	2,2	179	15	396	27,2	305	28,4
	957	100,0	1200	100	1458	100,0	1429	100,0

Pramen: *Statistiques et Études Financières*, č. 184/1964, 206/1966.

Zahrneme-li i soukromý vývoz kapitálu, pak bude podíl místního kapitálu na celkových investicích ještě nižší. Tak například v roce 1964 byly zdroje celkových investic tyto:

Tabulka VI.

	milióny FF	%
1. Místní státní zdroje	245	9,1
2. Státní prostředky Francie	1597	60
3. Čisté francouzské soukromé investice	225	9
4. Příspěvky mezinárodních organizací a státní dary	359	12,7
5. Hrubé soukromé investice místního kapitálu	259	9,2
	2685	100,0

Pramen: *Statistiques et Études Financières*, 1966, příloha č. 206.

Postavení Francie není rozhodující jen ve financování investic. Finanční skupiny a francouzské společnosti využívají ve spojení s jinými kapitalistic-

kými skupinami a společnostmi i nerostné bohatství afrických států. Například v pěti nejdůležitějších těžebních společnostech, které těží hliník v Guinei, mangan v Gabunu, fosfáty v Senegalů a v Togu a železo v Mauretánii, byla v roce 1962 na celkovém kapitálu 5 miliard FF

účást	francouzská	50 %
	americká	21 %
	anglická	12 %
	italská	7 %
	africká	7 %
	švýcarská	3 %

Pramen: *Europe-France Outre-mer*, č. 411/1964.

Africká účast je minimální, rozhodující místo mají kapitály francouzské. Naproti tomu v zemích Maghrebu a v Guinei je účast afrických států mnohem důležitější a pohybuje se v některých klíčových podnicích mezi 30—50 %.

Celé odvětví těžby nerostů je tedy z velké části v rukou Francie a mezinárodního kapitálu. Prudký rozvoj nebo naopak pokles těžby toho či onoho nerostu v některých z afrických zemí nezávisí jen na stupni rentability, na konkurenci a na poptávce kapitalistického trhu, ale i na politických podmínkách. Například prudký růst těžby fosfátů v Senegalů a Togu vyvolal zpomalení nebo pokles produkce fosfátů v Alžírsku a Tunisku, protože jednak fosfáty Senegalů a Toga jsou bohatší (75—82 % proti 50—60 %), jednak politické „klima“ je tam výhodnější. Podobně růst těžby železa v Mauretánii měl za následek regresí produkce železné rudy v Tunisku a Alžírsku, a to nejen proto, že mauretánská ruda má větší obsah železa (65 %). Tyto doly jsou totiž často kontrolovány týmiž společnostmi nebo finančními skupinami, a ty zrychlují nebo zpomalují jejich výrobu podle světové konjunktury nebo svých vlastních zájmů.

Na druhé strany tytéž skupiny a společnosti kontrolují některá odvětví zpracovatelského průmyslu ve Francii nebo zde mají alespoň podstatné zájmy. Z toho vyplývá specializace mnoha odvětví francouzského průmyslu na africké suroviny. Proto hutnický komplex Dunkerque, který je jedním z největších v Evropě (více než 5 miliónů tun oceli), byl vybudován na surovinové základně mauretánské rudy s vysokým obsahem železa. Tato ruda má zajišťovat 80 až 85 % potřeb komplexu. Ostatně, ačkoli mauretánské doly jsou vzdáleny několik tisíc km od Dunkerque, stojí doprava 1 tuny díky lodím o tonáži přes 30 tisíc tun 12 franků, zatímco doprava chudé rudy (25—30 % Fe) z Lotrinska, které je vzdáleno jen několik set km, stojí 11 franků. První dodávka mauretánského železa v r. 1963 vedla k uzavření mnoha dolů v Lotrinsku.

To je jen jeden typický případ, mohli bychom citovat další příklady specializace na zpracování suroviny určitého původu, jako na zpracování gabunského uranu, titanových písků ze Senegalů, manganu z Gabunu a z Pobřeží slonoviny atd.

Specializace francouzského potravinářského průmyslu na zpracování afrických zemědělských produktů je také velmi pokročilá; jde o tvrdou pšenici, halfu, rafinaci olivového, arašídového a palmového oleje atd.

Konečně četná odvětví francouzského průmyslu pracují z velké části pro trhy bývalých kolonií: textilní a hedvábnický průmysl lyonské oblasti reali-

zuje skoro 50 % svého vývozu ve frankové oblasti.²⁾ Potravinářský a farmaceutický průmysl má stálý monopol na afrických trzích.

Finanční kapitál stále kontroluje důležitou část zahraničního obchodu afrických států. Tři obchodní společnosti mají v africkém importním obchodě podíl, odhadovaný na 60 — 70 %. Jsou to Compagnie Française de l'Afrique Occidentale (CFAO), Société commerciale de l'Ouest Africain (SCOA) a anglo-holandská skupina Unilever. Jejich činnost se vztahuje na celek tropické Afriky, na Francii i na jiné oblasti světa.

Tyto společnosti uskutečňují téměř veškeré obchodní operace: dovoz, vývoz, námořní dopravu, velkoobchod, polovelkoobchod a dokonce maloobchod s veškerým zbožím, bankovní a úvěrové operace atd. Jejich monopol začíná ustupovat jen ve vývoze v důsledku toho, že v některých státech byly vytvořeny národní organizace pro obchod s tropickými produkty.

Vedle těchto tří obchodních společností existuje ještě několik desítek jiných, které se dokázaly přizpůsobit nové situaci v afrických státech *afrikanizací svých kádrů a své sítě*. Všechny tyto společnosti mají rozhodující vliv na obchodní a průmyslové komory, které mají prvořadý význam při určování potřeb dovozu a při rozdělení licencí. A zde představitelé francouzských federací vykonávají značný nátlak, aby požadavky na dovoz cizích materiálů byly redukovány na minimum. Chceme-li odhadnout podíl francouzského kapitálu v hospodářství afrických států, bylo by ještě třeba vzít v úvahu to, že v Africe působí ještě asi dva milióny Francouzů, kteří zaujímají důležitá postavení ve výrobě i ve správě. Na druhé straně je třeba si uvědomit úlohu technické pomoci při udržování a rozšiřování francouzských pozic. Například v rámci této technické pomoci pracuje v různých hospodářských odvětvích bývalých kolonií přibližně 46 000 osob, vyslaných francouzskou vládou (k 31. 12. 1963).³⁾ Například v Maroku působí přes 11 000 francouzských státních zaměstnanců, na Madagaskaru přes 2000, v Senegalu okolo 2000, v Kamerunu asi 1000 atd.⁴⁾

Rozdělení těchto odborníků a kádrů podle činnosti je v roce 1965 přibližně toto:

Tabulka VII.

	Rozvojové země celkem	Z toho franková oblast
Školství	29 235	26 569
Experti	10 016	9 711
Poradci	3 942	2 900
Dobrovolní pracovníci v rámci spolupráce	5 150	4 058
Celkem	48 343	43 638

Pramen: *Mémorandum de la France au Comité d'aide au développement pour 1966.*

²⁾ Velká krize francouzského textilního průmyslu, která začala v roce 1964, je z velké části způsobena rozvojem tohoto průmyslu v afrických zemích a i tím, že africké země rozšířily počet svých obchodních partnerů.

³⁾ Pro srovnání: v roce 1962 činil celkový počet odborníků ze socialistického táboru působících v rámci spolupráce v Africe 2745 osob, což je asi 4krát méně, než činí počet francouzských odborníků pouze v Maroku.

⁴⁾ *Europe-France Outre-mer*, č. 416/1964.

K tomu by bylo ještě třeba připojit personál, který poskytují organizace polostátní a soukromé, chybí však statistické údaje.

I když podíl francouzského kapitalismu v té či oné zemi nebo globálně v celku bývalých kolonií není možné určit vyčerpávajícím způsobem, vzhledem k rozdílnému okruhu působnosti a rozštěpenosti zájmů ve zvláštním systému vztahů Francie a afrických států a pro nedostatek statistického materiálu, mohli jsme aspoň poznat přibližný rozsah a stupeň francouzského podnikání. Úloha francouzského kapitálu v hospodářském životě bývalých kolonií, zvláště v zemích Afro-malgašské unie, zůstává tedy určující. Francouzské podnikání se nejen neobává intervence mezinárodního kapitálu, ale do jisté míry ji podporuje, aby uskutečnila podniky většího rozsahu, a zvláště aby udržela tyto země v závislosti na světovém kapitalismu. Francie, vědoma si svého monopolu podnikání v bývalých afrických koloniích a svých prostředků k jejich přinucení a podřízení, se snaží angažovat ostatní kapitalistické státy, a zvláště členy EHS, pro svou politiku vůči rozvojovým zemím, politiku založenou na úloze francouzského kapitalismu a jeho „jedinečného úsilí“ o pomoc a spolupráci; svědčí o tom zpráva Jeanneneyovy komise.

Na závěr je ještě třeba se zmínit o významu finančních prostředků poskytovaných Francií rozvojovým zemím. *Celý program francouzské pomoci tvoří jakousi střechu na hospodářském mechanismu frankové oblasti*, neboť 70 % všech prostředků věnovaných Francií na pomoc rozvojovým zemím jde do bývalých kolonií.

Existence tzv. programu „pomoci“ a spolupráce je vyvolána nutností neustálé reprodukce zvláštních vztahů mezi Francií a bývalými koloniemi a konečniců i celkem rozvojových zemí.

Tento program vydávají ekonomové a politikové „svobodného světa“ za projev západního humanismu vůči „zemím hladu“, za nezištnou snahu o zmírnění nesmírného rozdílu mezi životní úrovní v zemích rozvinutých a nerozvinutých. Nevyvolává tato pomoc a spolupráce, její efektivnost a další rozvoj, živé spory mezi těmito ekonomy a politiky? Jedni zdůrazňují její naprostý nedostatek efektivnosti a přemrštěné výlohy pro Francii (tato pomoc představuje více než 10 % ročních investic), hlásají „stažení“ zpět k metropolím a k rozvinutým zemím. Tento směr, zvaný *cartierismus*,⁵⁾ vznikl po nezávislosti Alžírsko. I když má určitý ohlas, nepostihuje vůbec podstatu zvláštních vztahů mezi Francií a mezi jejími bývalými koloniemi. Jiní ekonomové a politici, ti oficiálnější, vycházejí ze skutečnosti, že francouzské úsilí o pomoc je „ojedinělé“, a vypracovávají celou politiku o jakési třetí cestě, která by nebyla ani kapitalismem ani socialismem, a doporučují cesty ke zvýšení rentability této pomoci uspořením některých nákladů a změnou jejího geografického zaměření. To ovšem neznamená nic jiného než větší nátlak na bývalé kolonie, které jsou i nadále finančně závislé na metropoli.

⁵⁾ Podle francouzského publicisty R. Cartiera, který jej nejlépe charakterizoval.

Tyto dvě hlavní skupiny názorů, i když jsou v podstatě protikladné, se shodují na malé efektivnosti francouzské „pomoci“ pro africké země.

V celkovém objemu finančních prostředků poskytovaných rozvojovým zemím zaujímá Francie mezi kapitalistickými mocnostmi druhé místo za USA. Poskytuje ročně, ať už formou pomoci rozpočtové a vojenské, úvěrů, či investic v rozvojových zemích, více než 1 miliardu dolarů. Avšak srovnáme-li celkovou poskytnutou sumu s hrubým národním produktem, dostává se Francie na první místo s 2,41 %, kdežto USA s 0,97 % až na sedmé.⁶⁾

Tabulka VIII.

Finanční prostředky poskytované rozvojovým zemím hlavními kapitalistickými mocnostmi (v miliardách \$)

Země	Prostředky poskytované státem		Prostředky poskytované soukromým sektorem		Celkem	
	1962	1965	1962	1965	1962	1965
USA	3606	3730	914	1748	4520	5478
Francie	996	757	385	562	1381	1318
Západní Německo	427	427	255	278	682	705
Belgie	97	119	—	119	—	238
Holandsko	86	60	55	164	141	224
Itálie	66	93	212	184	278	277

Pramen: *Problèmes Économiques*, č. 846, 17. 3. 1964; *Le Monde* z 19. 10. 1966.

Podle zprávy Výboru pro podporu rozvoje OECD se suma finančních prostředků poskytovaných rozvojovým zemím patnácti nejvyspělejšími kapitalistickými státy — členy OECD — zvýšila ze 3,3 miliardy \$ v roce 1956 na více než 10 miliard v roce 1965, ale zároveň dlouhodobé půjčky poskytované soukromým kapitálem těchto zemí se zvýšily z 2,6 miliardy \$ jen na 3,8 miliardy \$. Toto zvýšení úlohy státu a relativní zmenšení významu soukromé investice je patrné i u francouzské pomoci, která sama představuje přes 11 % veškerých poskytovaných prostředků, kdežto ostatní země EHS se v roce 1965 podílejí na celkové pomoci 15 %.

„Pomoc“ členských zemí OECD rozvojovým zemím představuje tedy významnou částku, a přesto zůstává skutečností, že disparita důchodů mezi rozvojovými a vyspělými kapitalistickými zeměmi stále roste. Podle studií OSN roste národní důchod ve vyspělých kapitalistických zemích průměrně o 3 % na hlavu ročně, kdežto v rozvojových zemích je tempo růstu 1 % na hlavu ročně.

⁶⁾ Na druhém místě je Holandsko s 2,08 %, dále Belgie s 1,48 %, Portugalsko s 1,37 %, Velká Británie s 1,32 % a západní Německo s 1,17 % (v roce 1961). — V roce 1965 vypadalo pořadí takto: Francie 1,88 %, Belgie 1,81 %, Holandsko 1,53 %, Portugalsko 1,08 %, USA 0,98 %, NSR 0,83 %.

Tabulka IX.

Původ a vývoj objemu finančních prostředků poskytovaných Francií bývalým koloniím

	1960		1962		1963		1965	
	A	B	A	B	A	B	A	B
I. Ze státních prostředků bilaterální pomoc multilaterální pomoc	3869	61,1	4341	62,7	4056	66,2	3604	56,2
	322	5,0	571	8,3	138	2,3	135	1,8
Celkem	4190	66,1	4912	71,0	4194	68,5	739	58,0
II. Soukromé investice	2146	33,9	2010	29,0	1927	31,5	2674	42,0
Úhrnem	6336	100,0	6922	100,0	6121	100,0	6413	100,0

Poznámka: A — v miliónech FF; B — v %.

Pramen: zpracováno podle údajů *Statistiques et Études Financières*, 1963, 1964 a 1965.

Geografické rozdělení celkové „pomoci“ Francie jednotlivým rozvojovým zemím ukazuje, že 70 % jde do bývalých afrických kolonií. Tato pomoc představuje asi 72,6 % celkových státních finančních prostředků a okolo 63 % celkových investic soukromých.

Jak je vidět, jsou celkové finanční prostředky poskytované Francií bývalým koloniím značné. Celková finanční pomoc Francie rozvojovým zemím v letech 1960—64 dosáhla přes 5 miliard dolarů a převyšuje tak celkovou smluvní výši pomoci RVHP (je třeba ovšem nepřehlédnout, že to je bez pomoci vojenské), která v tomto období dosáhla 3680 miliard dolarů.⁷⁾ Avšak přes pozitivní úlohu, kterou francouzské finanční prostředky při rozvoji infrastruktury a budování těžebních komplexů v těchto zemích mají, vůbec nepřispěly k přiblížení důchodů v afrických zemích k bývalé metropoli. Na hospodářské a sociální investice případně v konečném rozdělení malá část, většinou tyto prostředky slouží k vyrovnání rozpočtu a k placení přebujelé administrativy zděděné z doby kolonizace a po dosažení nezávislosti pokud možno ještě zmnožené.

Velká část poskytovaných finančních prostředků slouží ke splácení úroků z půjček a půjček, a tím zadluženost těchto zemí stále roste.

Dosavadní ředitel FED Jacques Ferraudi se hořce vyjadřuje o zneužití a malém efektu pomoci:

„Pomoc, která by měla mít vztyčenou hlavu a jasný pohled, nabyla postupně kosého pohledu merkantilismu s nízkým čelem. To, co mělo být gestem, se stalo obchodem. Pomoc rozvojovým zemím se tak podobá hře nazývané žokarí: hodíte balonek, ale ten se hned vrací přitahován gumovou nití. Čím silněji ho vrháte, tím rychleji se vrací.“⁸⁾

⁷⁾ Viz *Revue économique et sociale de Lausanne*, leden 1967.

⁸⁾ *Le Monde, Aide perdue, aide liée, aide-boomerang*, str. 9 a 12, 25. července 1966.

Tabulka X.

Geografické zaměření francouzské pomoci rozvojovým zemím v %

	1962		1965	
	Celková pomoc	Z toho státní	Celková pomoc	Z toho státní
Zámořské kolonie	10,6	15,5	17,5	29,0
Africké státy a Malgašsko	28,9	33,5	26,5	35,7
Alžírsko	41,8	41,5	20,1	18,6
Maroko a Tunisko	4,5	5,3	7,6	8,3
Země mimo frankovou oblast	13,6	3,3	28,3	8,4
Různé	0,6	0,9	—	—
	100	100	100	100

Pramen: *Statistiques et Études Financières*, č. 215, 1966.

Všeobecně se odhaduje, že 60 % celkové pomoci Africe se vrací zpět do metropole. Ostatně 30—40 % platů odborníků a expertů zaměstnaných v rámci spolupráce je ukládáno přímo ve Francii a 45 % vydaných částek je „vázáno“, tzn. že musí sloužit k placení objednávek přímo ve Francii, takže můžeme říci, že více než polovina pomoci vůbec neopouští francouzské banky.

Tabulka XI.

Vývoj hrubého národního produktu a důchodu na 1 obyvatele v zemích frankové oblasti

	Hrubý národní produkt v miliónech dolarů		Důchod na 1 obyvatele (1962)	
	1958	1964	ve FF	v \$
Francie	50 000	88 000	5745	1150
Mauretánie	54,7	122,7	408	88
Senegal	543,6	723,9	884	176
Pobřeží slonoviny	459,2	900,1	938	188
Dahome	135,7	215,9	342	70
Mali	256,4	307,5	316	64
Horní Volta	164,9	232,9	218	44
Niger	188,0	288,0	340	70
Togo	102,9	145,4	488	98
Kongo	97,3	126,8	630	126
Gabun	103,7	215,9	1504	300
Středoafriická republika	115,5	122,7	412	82
Čad	160,8	225,2	322	65
Kamerun	367,4	561,5	620	124
Madagaskar	472,3	696,4	420	85

Pramen: *Statistiques et Études Financières*, č. 174/1964; 215/1966.

Je ještě třeba upozornit, že tam, kde pomoc začíná přinášet výsledky, připívat k hospodářskému a sociálnímu rozvoji, je arbitrárně zmenšena, ne-li zrušena (to je případ Guineje, Alžírsko, Tunisko a hrozí Mali a Kongu (Brazzaville)).

„Spolupráce“ a „pomoc“ jsou především prostředkem jak utvrdit a prodloužit v nové formě hospodářskou nadvládu francouzského kapitalismu v ze-

mích, v nichž vládl dříve přímo. Zde francouzský kapitál, zachovávaje si své rozhodující místo, působí společně s jinými kapitály, se vším, co je s tím spojeno, tedy i s rozpory a konflikty.

Není tedy jistě divu, že Francie dosahuje ve své strategii vůči rozvojovým zemím určitých úspěchů a může od nich, hlavně od svých bývalých kolonií, očekávat podporu své zahraniční politiky a svých cílů na mezinárodním fóru.

Tabulka XII.

Emisní a peněžní ústavy a území frankové oblasti
(1. ledna 1967.)

	Emisní ústav	Měna	Parita s francouzským frankem
Francie	Francouzská banka	frank (FF)	
Monako			
Alžírsko	Ústřední alžírská banka	dinár (DA)	1 dinár = 1 FF
Maroko	Marocká banka	dirham (DM)	1 dirham = = 0,9756 FF
Tunisko	Ústřední tuniská banka	dinár (DT)	1 dinár = 9,4039 FF
Pobřeží slonoviny	Ústřední banka států Západní Afriky	frank CFA	1 frank CFA = = 0,02 FF
Dahomé			
Horní Volta			
Mauretánie			
Niger			
Senegal			
Togo			
Mali	Banka Maliské republiky	maliský frank (FM)	1 maliský frank = = 0,02 FF*)
Kamerun	Ústřední banka států rovníkové Afriky a Kamerunu	frank CFA	1 frank CFA = = 0,02 FF
Středoafriická republika			
Kongo			
Gabon			
Čad			
Madagaskar	Malgašský emisní ústav	malgašský frank (FMG)	1 malgašský frank = = 0,02 FF
Komory	Banka Madagaskaru a Komor	frank CFA	1 frank CFA = = 0,02 FF
Nová Kaledonie	Indočínská banka	frank CFP	1 frank CFP = = 0,055 FF
Francouzská Polynésie			
Saint-Pierre-et-Miquelon	Ústřední fond hospodářské spolupráce	frank CFA	1 frank CFA = = 0,02 FF
Martinique	Emisní institut zámořských departementů	frank (FF)	
Guadeloupe			
Guayana			
Réunion	Emisní institut zámořských departementů	frank CFA	1 frank CFA = = 0,02 FF

*) 6. 5. 1967 devalvován o 50 %.

Pramen: Zpráva Comité monétaire de la zone franc, *Problèmes Économiques*, č. 1018, 1967.

Tabulka XIII.

Francouzský dovoz z frankové zóny v miliónech FF

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1964	1966
1. Nápoje	1153	1444	1188	1369	1234	1343	1100	883
2. Zelenina a ovoce	1003	1123	1076	1156	1135	1245	1215	1224
3. Olejny	721	793	812	756	770	792	824	823
4. Naftové produkty	12	82	157	770	1254	1434	1870	1904
5. Barevné kovy	336	352	291	368	376	218	239	—
6. Dřevo	156	202	200	241	269	—	409	372
7. Káva, čaj, kakao	607	820	752	692	657	619	769	798
8. Obilí a jiné	236	366	325	222	149	145	—	—
9. Jiné zemědělské produkty	255	324	310	311	332	316	—	—
Celkový dovoz	5393	6502	6086	7028	7354	7528	8083	1966

Pramen: *Statistiques douanières françaises* 1965, 1966, 1967.

Tabulka XIV.

Francouzský vývoz do frankové zóny

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1964	1966
1. Železo, slitina, ocel	764	962	1077	1269	1105	843	926	860
2. Stroje a zařízení	710	915	1126	1246	1080	902	1110	1230
3. Chemické produkty	615	739	815	939	906	696	754	876
4. Auta, traktory, kola	650	864	907	1025	790	573	757	696
5. Naftové produkty	320	437	515	571	547	352	126	108
6. Obilí a jiné	119	180	239	384	372	249	254	314
7. Mléčné produkty, vejce	146	180	225	226	264	210	198	232
8. Jiné produkty zemědělské	418	530	560	670	709	568	—	—
9. Cukr	335	340	304	369	375	307	356	213
Celkový vývoz	6555	8072	8798	10156	9316	7306	7818	7560

Pramen: *Statistiques douanières françaises* 1965, 1966, 1967.

Tabulka XV.

Vývoj zahraničního obchodu jednotlivých afrických zemí přidružených k EHS s Francií v %

Rok	Pobřeží slonoviny	Dahome	Horní Volta	Mali	Mauretánie	Senegal	Niger	Togo	Středoafrická republika	Kongo	Gabun	Čad	Kamerun	Malgašská republika	Alžír	Tunis	Maroko
Vývoz																	
1957	58	93	6	—	—	81	85	85	—	—	—	82	59	59	80	60	52
1958	60	79	19	—	—	81	73	73	—	—	57	85	64	58	85	63	50
1959	52	76	16	—	—	84	85	76	76	29	55	73	73	57	80	51	45
1960	52	67	2	—	—	82	70	62	65	28	51	69	57	56	84	52	40
1961	52	72	10	23	15	76	77	58	68	25	56	75	59	54	79	55	37
1962	50	70	18	18	48	86	64	52	57	20	59	50	60	54	77	53	39
1964	36	75	22	9	20	79	65	44	46	11	51	55	60	54	74	51	43
Dovoz																	
1957	61	59	64	—	—	63	61	48	—	—	—	56	64	72	79	69	45
1958	64	61	66	—	—	65	53	47	—	—	65	53	64	71	84	71	45
1959	66	63	75	—	—	66	64	47	62	63	64	55	61	72	83	66	47
1960	70	58	71	—	—	69	49	51	60	66	59	53	58	70	83	60	50
1961	60	59	61	68	81	66	48	41	59	64	60	58	55	73	82	54	49
1962	67	59	52	39	73	63	54	33	61	67	62	53	55	75	77	52	43
1964	62	58	49	32	54	59	56	28	59	56	59	49	72	72	70	44	39

Podle *Études Financières*, 1963, 1964, 1965, 1966.